

Monitor social

NR.7 DECEMBRIE 2010

**GÂNDIREA CRITICĂ ȘI
CREATIVĂ ÎN CONTEXTUL
SISTEMULUI DE ÎNVĂȚĂMÂNT
DIN R. MOLDOVA**

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Viorica Antonov

www.viitorul.org

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”

MONITOR SOCIAL

**GÂNDIREA CRITICĂ ȘI CREATIVĂ ÎN CONTEXTUL
SISTEMULUI DE ÎNVĂȚĂMÂNT DIN R. MOLDOVA**

Nr. 7

Viorica Antonov

Chișinău 2010

www.viitorul.org

IDIS „Viitorul” reprezintă o instituție de cercetare, instruire și inițiative publice, care activează pe o serie de domenii legate de: analiză economică, guvernare, cercetare politică, planificare strategică și management al cunoștințelor. IDIS activează în calitate de platformă comună care reunește tineri intelectuali, preocupați de succesul tranziției spre economia de piață și societatea deschisă în Republica Moldova. Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul” este succesorul de drept al Fundației Viitorul, și păstrează în linii mari tradițiile, obiectivele și principiile de acțiune ale fundației, printre care se numără: formarea de instituții democratice și dezvoltarea unui spirit de responsabilitate efectivă printre oamenii politici, funcționari publici și cetățenii țării noastre, consolidarea societății civile și spiritului critic, promovarea libertăților și valorilor unei societăți deschise, modernizate și pro-europene.

str. Iacob Hâncu 10/1, Chișinău
MD-2005 Republica Moldova
373 / 22 221844 tel
373 / 22 245714 fax
office@viitorul.org
www.viitorul.org

Fundația Friedrich Ebert (FES) este o fundație politică, social-democrată germană scopurile căreia sunt promovarea principiilor și fundamentelor democrației, a păcii, înțelegerii și cooperării internaționale. FES își îndeplinește mandatul în spiritul democrației sociale, dedicându-se dezbaterii publice și găsirii, într-un mod transparent, de soluții social-democrate la problemele actuale și viitoare ale societății.

Cu Republica Moldova, Fundația Friedrich Ebert și-a început colaborarea în anul 1994 prin intermediul Biroului Regional de la Kiev, iar din octombrie 2002, la Chișinău activează un birou permanent al Fundației.
Tel.: (373 22) 885830
E-mail: fes@fes.md

Monitorul Social apare cu sprijinul Fundației Friedrich Ebert.
Coordonator Ediție: Olesia Cruc
Redactare: Tatiana Gamanji

Opiniile exprimate aparțin autorilor. Nici Administrația IDIS „Viitorul” și nici Consiliul Administrativ al Institutului pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul” nu poartă răspundere pentru estimările și opiniile prezentate în cadrul acestei publicații.

Pentru mai multe informații asupra acestei publicații ori asupra abonamentului de recepționare a publicațiilor editate de către IDIS, vă rugăm să contactați direct Serviciul de Presă și Comunicare Publică al IDIS „Viitorul”. Persoana de contact: Laura Bohantov - laura.bohantov@viitorul.org.

Adresa de contact:
Chișinău, Iacob Hâncu 10/1, 2004, Republica Moldova
Telefon: (373-22) 21 09 32
Fax: (373-22) 24 57 14
www.viitorul.org
Orice utilizare a unor extrase ori opinii ale autorului acestui Studiu trebuie să conțină referință la IDIS „Viitorul”.

ISBN

*Echipa Monitorului Social
aduce sincere mulțumiri
tuturor celor, care și-au adus
contribuția la realizarea acestui
număr și exprimă un sentiment
de grațitudine Domnului Liviu
Dascăl, directorul Liceului
teoretic experimental Waldorf
din Moldova.*

*Sperăm că analiza și
recomandările propuse vor
fi utile pentru elaborarea
politicilor publice privind
implementarea gândirii critice
și creative în sistemul de
învățământ din Republica
Moldova.*

SUMAR:

Introducere	7
Cultivarea deprinderilor de gândire critică și creativă	8
Mediul educațional și factorii dezvoltării personalității elevului	11
Ce motivează pe un elev sau pe un student să învețe?	12
Fenomenele negative din spațiul școlar	14
Gândirea critică și creativă în programele școlare	16
Absenteismul patriotic și civic	20
Concluzii și recomandări	23
Referințe	26

„Arta supremă a profesorului este de a trezi bucuria exprimării creatoare și bucuria cunoașterii, căci scopul educației ar trebui să fie pregătirea unor oameni care să acționeze și să gândească independent și care, în același timp, să vadă în slujirea comunității realizarea supremă a vieții lor”

Albert Einstein

INTRODUCERE

Schimbările de ordin social și politic care s-au produs în societățile post-socialiste acum 20 de ani au marcat și sistemul educațional, care a continuat cu o evoluție deosebită spre o societate modernă, pluralistă și deschisă, cu valori democratice bine exprimate. Aceste schimbări au generat numeroase critici în adresa sistemului de educație învechit, care cerea o nouă formă de abordare a contemporaneității, o viziune deschisă asupra societății și instrumente de valorificare a potențialului intelectual. Astfel, pe parcursul a douăzeci de ani de la independență, curriculumul școlar a suferit mai multe modificări de ordin conceptual și metodologic, urmărind finalitățile referitoare la dezvoltarea complexă a personalității elevilor și studenților care sunt stipulate în Lega Învățământului.¹ Printr-un șir de reforme educaționale, noi discipline au fost introduse în curricula învățământului preuniversitar, de exemplu educația civică. De asemenea, au fost actualizate materiale instructive și educaționale privind Drepturile Omului valorile și principiile democrației în societate menite să for-

¹ Legea Învățământului nr. 547 adoptat: 21.07.95, promulgat: 31.10.95. în vigoare: 09.11.95. la data: 01.01.04 publicat în Monitorul Oficial nr. 062 din: 09.11.95 articolul 692

meze cetățeanul Republicii Moldova într-un context mai complex. Odată cu reforma învățământului universitar și trecerea treptată la cerințele procesului de la Bologna, în educația preuniversitară s-a recurs la antrenarea capacităților de analiză critică și creativă ca fiind premergătoare succesului în profesie. Evoluția proceselor negative de ordin social și politic, tranziția la o economie de piață au marcat imperativul de teorii, tendințe și metodologii noi în educație ce oferă valențe formative multiple și care cultivă personalitatea umană, aspectul intelectual.

În termeni largi, educația reprezintă o investiție în dezvoltarea omului ca personalitate, contribuind substanțial la integrarea socială, economică, politică, culturală, profesională a acestuia. Însă, deseori se întâmplă că procesul de investire are loc insuficient sau cunoștințele nu reprezintă o prioritate pentru tineri în construcția viitorului lor, condițiile precare în care se desfășoară procesul de învățământ agravând și mai mult pregătirea educațională a acestora. Realitățile din țară atestă că se investește mult în educație, însă se obține tot mai

puțin progres la acest capitol. De exemplu, Calitatea cunoștințelor obținute în sistemul educațional autohton este neînsemnată și ne-competitivă față de alte sistemele de educație din străinătate. Guvernul trebuie să se implice activ în performanțele sistemului de educație autohton, monitorizând inițiativele educaționale ce au drept scop valorificarea tehnologiilor și metodologiilor educaționale moderne, nemijlocit dezvoltarea gândirii critice și creative, educației civice și multiculturale în școală. Republica Moldova trebuie să investească cât mai mult în sporirea calității sistemului de educație, în metode noi de predare și evaluare de performanțe. În acest context, această publicație se angajează să analizeze și să monitorizeze viziunea educației și a școlii privind asimilarea și compatibilitatea elevilor cu noile valori educaționale. În același timp, acest număr tinde să evidențieze care sunt problemele sistemului actual de învățământ pornind de la utilizarea metodelor interactive de stimulare a analizei critice și creative la elevi. Un accent se pune pe învățământul orientat spre promo-

varea unei gândiri independente și creative a elevilor și studenților, inclusiv pe promovarea educației civice și multiculturale în învățământ.

Cultivarea deprinderilor de gândire critică și creativă

Calitatea cunoștințelor depinde nu doar de procesul de predare propriu-zis dar și de capacitățile și aptitudinile elevilor și studenților de a formula propria părere asupra lucrurilor, evenimentelor și problemelor studiate, găsirea modalităților de a dezbate soluțiile cu privire la aceste probleme, alegerea rațională a soluțiilor optime și soluționarea propriu-zisă a problemei. Pregătirea elevilor către o abordare critică (fig.1) a problemei este un proces didactic acerb și imperativ dar nu și imposibil. Experții susțin că *„prin natura și modul de manifestare, gândirea critică se manifestă în două dimensi-*

METODA BRAINSTORMING

Profesorul cere cât mai multe idei, lansând întrebări de genul :

Care sunt avantajele rezervărilor la hotel sau restaurant?

Ce boli sunt specifice copilăriei?

De ce nu s-a răzbunat Hamlet imediat?

Profesorul sau un elev va aduna toate răspunsurile pe tabla, clasificându-le dacă este nevoie. Ar fi de preferat să nu fiți critici la acest stadiu.

Această metodă implică tot grupul și poate înveseli o lecție plicticoasă. Opțional puteți cere clasei să-și exprime toate ideile pe grupuri, transformând astfel ora în predare prin întrebări.

În sistemul de învățământ de stat din R. Moldova există tendința de a oferi elevului prea multă informație și teorie. Cea mai mare provocare pentru un sistem educațional este aceea de a preda în baza experiențelor obținute în trecut pentru generațiile care își vor trăi experiențele de viață în viitor. Astfel neștiind de ce va avea nevoie elevul peste 10 ani în condițiile în care totul evoluează atât de repede.

Copilul trebuie pregătit de viață prin a i se oferi niște repere, o bază care să ajute viitorul om matur să găsească informația necesară pentru viață, or de cele mai multe ori, în școală se pune accentul pe informația care se schimbă de la o zi la alta și nu pe deprinderi practice necesare acestuia pentru viață. Aspectul practic al învățământului este neglijat.

Liviu Dascăl, directorul Liceului teoretic experimental Waldorf din Moldova

uni esențiale: una socială conform căreia învățarea și munca în colaborare duc la construirea solidarității umane și o dimensiune pragmatică – învățarea ce are la bază dezvoltarea gândirii critice creează posibilitatea implicării active a elevilor în activitate prin stârnirea curiozității și rezolvarea problemelor de viață.² Reieșind din aceste considerente, apare întrebarea „Oare ce stârnește curiozitatea elevilor în procesul de învățământ și câtă muncă depun ei pentru a avea rezultate bune? Într-un Policy Brief³ recent publicat pe marginea schimbării de paradigmă în educație și metode de predare, s-a constatat că Moldova stă prost la testele PISA⁴, în care sunt identificate problemele în felul în care sunt evaluați elevii și abilitățile lor cognitive de ordin superior (gândire critică și capacitate de a rezolva probleme). În schimb, sunt înregistrate rezultate pozitive la testele PIRLS⁵ și TIMSS⁶ care măsoară competențele de bază ale elevilor. Când vorbim de învățare, de mesajele aduse audiențelor în procedeele de educație, cu regret, nu ne gândim la schimbările care se vor produce pentru acel care este învățat. Cultivarea deprinderilor de gândire critică presupune învățarea de către elevi și studenți a unor exerciții de apreciere a ideilor și a le examina implicațiile, cu o doză de scepticism respectuos. Însă, ceea ce se întâmplă în procesul educațional, în majoritatea cazurilor, este că dascălii

2 Șerban Claudia Marcela, Studiu privind Disciplinele opționale și modalități de cultivare a unor însușiri ale gândirii critice la școlari mici

3 SAR Policy Brief, Schimbarea de paradigmă în educație și metodele de predare, în: https://www.fundatiadinupatrici.ro/uploaded/SAR/536_Policy%20brief%20nr.%2050.pdf

4 Testul PISA este un studiu comparativ internațional, pretestarea lui nu urmărește ierarhizarea școlilor și a elevilor, iar rezultatele nu sunt făcute publice. Scopul testului este de a identifica problemele în felul în care sunt evaluați elevii.

5 PIRLS - Progress in International Reading Literacy Study. Obiectivul testului este de a studia realizarea tendințelor în materie de citit a elevilor de clasa a patra din 35 de țări diferite. PIRLS este un studiu realizat de către Asociația Internațională pentru Evaluarea Realizărilor Educaționale (AIE). Testul este conceput pentru a măsura analfabetismul printre copii și să adune informații despre experiențele de învățare în școală de a citi.

6 TIMSS - Trends in International Mathematics and Science Study. Testul este o modalitate de a evalua nivelul învățământului matematic din diverse țări ale lumii.

Fluxul informațional enorm ce abundă copilul nu dezvoltă, dar stopează dezvoltarea calităților volitive și spiritul practic.

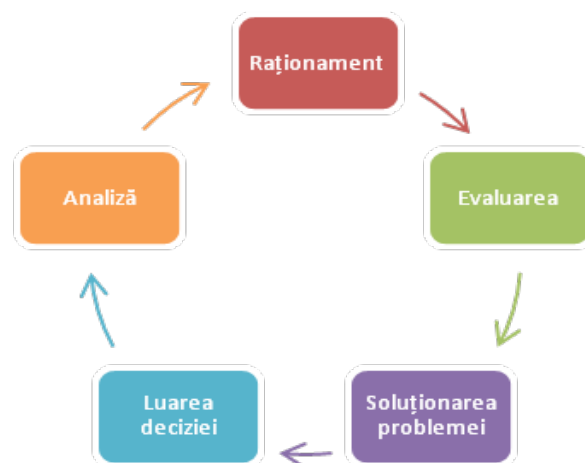
Copilul trebuie educat în baza a trei verbe: a face, a iubi, a înțelege sau altfel: a înțelege ceea ce iubești să faci.

Consider că actualul sistem de învățământ nu are o abordare corectă deoarece nu se orientează către necesitățile concrete ale copilului.

Liviu Dascăl, directorul Liceului teoretic experimental Waldorf din Moldova

sunt în mare măsură preocupați de volumul materialului predat și mai puțin de calitatea și importanța lui pentru elevi și studenți. Elevii nu înregistrează performanțe la capitolul abilități cognitive de ordin superior și mai puțin la cele necognitive ce prevăd competențe de bază, capacitatea de a lucra în echipă, abilități de comunicare și negociere. Elevii nu capătă deprinderile necesare de muncă individuală și colectivă, nu își dezvoltă la maximă capacitate gândirea critică și exprimarea propriei opinii. Materialele din conținutul lecțiilor sunt redactate de elevi și studenți aproape în aceeași formă în care au fost preluate de la profesori în procesul didactic. Prin urmare, programele școlare și cele universitare oferă generații de angajați slab pregătiți.

Fig. 1. Capacități de gândire critică

În acest context este oportună examinarea învățării gândirii critice, care devine eficientă dacă sunt respectate anumite condiții⁷:

- crearea unor situații de învățare și alocarea timpului necesar;
- încurajarea elevilor să gândească independent, să speculeze, să reflecteze;
- acceptarea diversității de opinii și idei;
- implicarea activă prin confruntare de idei, cooperare și colaborare pentru găsirea soluțiilor adecvate;
- convingerea elevilor că nu vor fi ridiculizați pentru opiniile exprimate;
- încrederea în capacitatea fiecăruia de a gândi în mod critic;
- aprecierea pozitivă a gândirii critice.

METODA EXPERIMENTUL GÂNDULUI (EMPATIA)

Elevilor li se cere să se imagineze într-o anumită situație. Li se pun întrebări despre situația respectivă. De exemplu, studenților la medicină li se va cere să joace rolul unui copil care tocmai a fost internat în spital. Studenții la jurnalism sunt întrebați despre lucrurile pe care ar dori să le afle un ziarist.

Prin urmare, este imperativ ca elevii să învețe că opinia lor are valoare și putere, nu doar reproducerea unor materiale și constatări este o reușită, dar pe măsura percepției subiectului, elevii trebuie să învețe cum să se integreze în dialog, în comunicare pentru a formula unele teze constructive și a exprima unele argumente convingătoare. Aceasta evidențiază nemijlocit relevanța capacităților de a gândi

Gândirea critică este probabil aceea care oferă cele mai mari oportunități de evaluare formativă, autoevaluare și „autoevaluare formativ-continuu” prin autocorectarea sistematică a greșelilor, remediarea lor prin programe de aprofundare, ratrapare sau dezvoltare. În acest tip de activitate metodele de predare-învățare utilizate pun în permanență elevul în situația de a se autoevalua, autoaprecia și autocorecta în raport cu ceilalți alături de care învață în cooperare sau în raport cu modelul.

**(Claudia Șerban Marcela, învățătoare,
Școala Nr.2, Caracal, Județul Olt, România)**

critic și constructiv, de a spori capacitatea de exprimare și de înțelegere a opiniei oponentului. Astfel, elevii vor înregistra performanțe la capitolul abilități cognitive de ordin superior. Pentru a obține rezultate bune la acest capitol este nevoie de a introduce în programele educaționale de toate nivelurile metode interactive care ar stimula abilitățile cognitive de ordin superior al elevilor, abilitățile lor de conducere și simțul responsabilității.

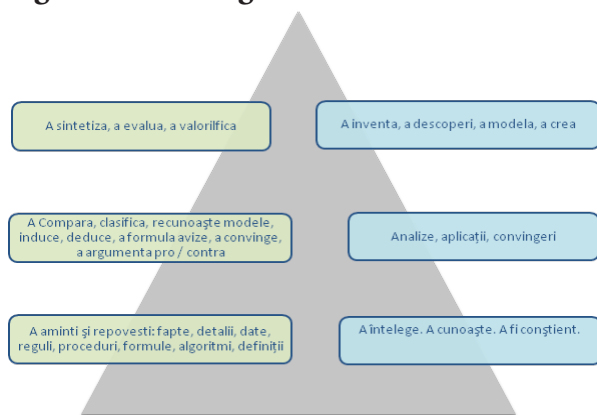
Spre deosebire de gândirea critică, gândirea creativă (Fig.2) este procesul pe care îl folosim atunci când venim cu idei noi. Este un proces de gândire sau metodă utilizată pentru a genera idei creative, prin explorarea mai multor soluții posibile. Gândirea creativă este absorbită de idei care nu au fost îmbinate înainte. Specialiștii sunt de părere că gândirea creativă este importantă elevilor de liceu și studenților cu capacitatea de gândire creativă ca să-și poată îmbunătăți capacitatea lor de comunicare, în special în limbile străine, informatică, în domeniul artelor, în domeniile științelor reale și literatură. Predarea calificată a limbilor străine, informaticii sau literaturii, de exemplu, cu aplicarea metodelor și tehnicilor de gândire creativă ar putea ajuta să dezvolte abilități de a gândi într-o măsură mai largă decât semenii

⁷ Claudia Șerban Marcela, *Disciplinele opționale și modalități de cultivare a unor însușiri ale gândirii critice la școlarii mici. Școala cu clasele I – VIII. Ia: www.didactic.ro/materiale/descarcare/7364*

lor și poate crea premise pentru a face creație.

Gândirea creativă a fost definită de către J.P. Guilford, ca un „mozaic” de *aptitudini creative, discrete și măsurabile prin evaluări sau teste specifice*. Aceasta stimulează la individ capacitatea de flexibilitate și originalitatea în articularea unei constatări eficace și în elaborarea și menținerea unei gândiri constructive. Gândirea creativă se evaluează prin calitatea și frecvența răspunsurilor și interpelărilor din cadrul unor discuții. De exemplu, pentru a găsi o soluție la o problemă anumită, se creează o situație-mulaj unde se interpelează cu anumite propuneri, sugestii și răspunsuri formulate de un grup de indivizi (de ex. elevi sau studenți), după care, fără o apreciere privind calitatea și eficiența lor, se determină propunerea sau soluția. Acest lucru se face în mod optim pentru a dezvolta esențial aptitudinea reactivă a cunoștințele din memorie.

Fig. 2. Model de gândire creativă

Mediul educațional și factorii dezvoltării personalității elevului

Cercetările biologice și psihologice din secolul XX au determinat științele educației să-și concentreze atenția asupra factorilor care

contribuie nemijlocit la formarea personalității și integrării ei sociale (Fig.3). Primul factor care influențează devenirea umană îl reprezintă ereditatea. În ansamblul determinării personalității, ponderea factorilor ereditari este de aproximativ 33%. Majoritatea covârșitoare a specialiștilor înclină astăzi spre teza că ereditatea stabilește niște reguli privind numărul de trăsături de personalitate care pot fi perfecționate, iar societatea sau mediul social - consolidat de factorii sociali, economici, culturali, spirituali și instituționali însuflă progresul perfecționării acelor trăsături, stabilite în parametri reali. Ereditatea oferă doar predispoziții și potențialitate de gândire, iar potențialul de învățare a individului, capacitatea lui de absorbție a informației și de generare a ideilor se cultivă în societate.

Fig. 3. Factorii care influențează formarea personalității

Mediul socio – uman, constituit din ansamblul condițiilor materiale și sociale, formează cadrul de existență și de dezvoltare a personalității. Între factorii de mediu ce influențează procesul dezvoltării personalității mai putem distinge influențe ale mediului social, care, de regulă, sunt cele mai impunătoare, ce permit socializarea individului. Mediul social are cea mai mare influență și amploare asupra dezvoltării a personalității. Dacă factorii soci-

METODA BULGARE DE ZĂPADĂ

Este același lucru ca în cazul predării prin intermediul întrebărilor. În loc să începeți cu "predarea prin discurs", lansați o întrebare care să conducă la informația pe care vreți să o primească elevul. Apoi:

1. Fiecare elev scrie propriile gânduri, fără a ține cont de ceilalți;
2. Elevii vor citi cu voce tare ce au scris în cadrul unor perechi sau grupuri de câte trei;
3. Opțional, perechile sau grupurile de trei se vor uni pentru a forma grupuri mai mari, în care își vor compara răspunsurile. Ei vor cădea de comun acord asupra unui răspuns;
4. Profesorul va cere fiecărui grup în parte o idee, apoi va scrie pe tablă ideile folosite, poate completându-le.

Profesorul va completa și va corecta răspunsul dat de clasă.

ali privesc însușirile de personalitate determinate de potențialul ereditar, atunci educația reprezintă factorul determinant al formării și dezvoltării personalității.

Personalitatea este totalitatea de sisteme psihofizice și socio-culturale care determină *gândirea* și comportamentul său în societate. ***În timp ce gândirea critică ajută personalitatea să valorifice capacitățile de soluționare a problemelor cotidiene, gândirea creativă se manifestă ca un sistem de capacități de aplicare și integrare a acestor soluții în practică.*** Creativitatea individului se manifestă în interacțiunea dintre factorii interni, de natură psihică, moșteniți ereditar și cei externi, de natură socio-culturală.

Alături de gândirea reproductivă propriu-zisă și cea creativă, gândirea critică are particularitatea de a analiza toate soluțiile posibile, până ce în fond să găsească soluția optimă a problemei. Gândirea critică funcțio-

nează în mod diferit de la individ la individ, iar uneori aceasta chiar lipsește. Promovarea gândirii critice este un proces acerb și deseori neglijat de curriculum în școală și în universitate. Gândirea critică este cea mai reală modalitate de a învăța să găsim soluții în diferite situații de problemă. Iar ceea ce se întâmplă în învățământul preuniversitar și cel universitar la momentul de față se poate defini ca o reanimare a gândirii critice și creative.

Cum menționam la început de studiu, calitatea cunoștințelor elevilor și studenților se adevărește a fi estimată nu doar din procesul de predare propriu-zis dar și din motivația elevilor și studenților de *a învăța să învețe* și să aplice capacitățile și aptitudinile lor în găsirea aplicațiilor practice lucrurilor pe care le însușesc. Se susține că în ciuda politicilor educaționale promovate de-a lungul anilor, la capitolul performanțe și evaluarea rezultatelor ne plasăm pe un fundal nesatisfăcător. Deși lucrul acesta nu poate fi măsurabil deocamdată, tot mai mulți elevi și studenți, inclusiv cei eminenți, învață să nu gândească critic când este vorba de sarcinile școlare sau cele universitare. În viziunea experților, elevii și studenții învață că rolul lor în școală sau universitate este de a lua note mari la teste și examene, iar gândirea critică și cea creativă irosește timpul lor.⁸

Ce motivează pe un elev sau pe un student să învețe?

Un răspuns la această întrebare încearcă să dea decidenții de politici educaționale. Motivația elevilor de a veni în școală pentru

⁸ Peter Gray, Seven Sins of Our System of Forced Education, September 9, 2009, in: <http://www.psychologytoday.com/blog/freedom-learn/200909/seven-sins-our-system-forced-education>

a obține studii este una vagă și aceasta se reduce la o condiționalitate impusă copiilor de părinți și societate. Interesant este faptul că dintr-un șir de observații empirice, constatăm că această întrebare are mai multe răspunsuri. Și anume că unii elevi și studenți învață pentru notă, alții pentru ei înșiși, alții pentru familie și părinți (aici se ia în vedere probabil că acești copii și tineri învață pentru prestigiu ori din cauza că familia este frustrată de sărăcie), unii învață pentru profesori și doar pentru că numele școlii este renumit sau învață pentru carieră și mai puțini pentru țară.

METODA TITLURI

Elevii vor primi un material fără titlu sau subtitlu, dar cu spațiul liber convenit acestora. Elevii vor citi materialul și vor decide asupra unui titlu care să rezume sub forma unei afirmații ceea ce urmează în secțiunea sau textul respectiv.

Asta va duce la titluri de genul "Inima este o pompa a sângelui", "Inima are patru încăperi", "Arterele transportă sângele de la inima" etc.

Puteți adapta bineînțeles materiale cărora le ștergeți titlul sau/și le puteți cere să găsească câte un titlu pentru fiecare paragraf.

Sau puteți realiza această activitate invers.

Adică să dați titlurile și să cereți elevilor să se documenteze și să scrie câteva rânduri despre el. Acesta este un mod foarte bun de a structura învățarea independentă.

Observațiile empirice sugerează faptul că în toate aceste cazuri trebuie să examinăm rolul părinților în educația și dezvoltarea copilului și adolescentului ca să înțelegem ce-i motivează pe elevi și studenți să facă studii. În fluxul evenimentelor cotidiene, pot fi utilizate informații și materiale de tot felul pentru dezvoltarea dar și eroziunea capacităților intelectuale ale copilului și adolescentului. Deseori ne surprinde ideea că părinții sunt într-o

mare așteptare ca învățătorul, școala, universitatea să joace acel rol principal de educator și îndrumător al copilului/studentului în viață. Dar același lucru putem spune despre școală și universitate, unde copilul/studentul este așteptat să vină cu un anumit bagaj de cunoștințe acumulat într-un proces premergător, începând cu familia și părinții. În fond, pare că se creează o dilemă cine se face responsabil de rolul de îndrumător în toate laturile formării personalității copilului/studentului. Însă nu este întocmai o dilemă, dacă să pornim de la ideea că fiecare în parte are rolul său decisiv în formarea personalității individului.

Familia poate oferi copilului așteptările și scările de valori ale contextului social în care aceasta există atunci când el se înscrie la școală și apoi la universitate. Școala și universitatea la rândul lor, au misiunea de a integra copilul în cele mai diferite situații ca acesta să poată gândi și acționa asupra problemelor complexe învățate. Familia este un mediu de socializare, educare și prin urmare, de maturizare a copilului. Modelele de conduită oferite de părinți "cei șapte ani de acasă", comportamentul educațional al părinților, atitudinea lor față de procesul de învățământ și cunoaștere joacă un rol determinant în motivația copilului de a urma o școală și apoi o universitate. Cum menționa distinsul profesor de origine canadiană, H.H. Stern, „*orice sistem de învățământ, oricât ar fi acesta de desăvârșit, rămâne neputincios dacă se lovește de împotrivirea sau absenteismul față de educație din partea părinților*".

Dacă motivația individului de a învăța se construiește pe un fundal de valori de familie și comunitate, atunci toată practica de incursiune a motivațiilor copiilor și tinerilor de a face studii se relatează la principalul stimulent în sistemul de educație cum este sistemul

de notare și evaluare. Dacă să relatăm, toate motivele mai sus invocate la acest stimulent de bază vom conștientiza că nota este cel mai mare critic și motiv de a face studii. Nota este motivația de a intra în competiție, de a înregistra rezultate, de a tinde spre ceva mai mult și mai mare. Și totuși aceste reflectări nu pot servi ca constatări de bază pentru a determina acel răspuns inedit la întrebarea înaintată de noi. Decidenții de politici educaționale consideră că sistemul de notare este o forță puternică care se opune unei gândiri critice și creative în timpul orelor. Nu putem fi siguri până azi că sistemul de notare motivează elevii de a gândi critic și creativ. Într-un sistem, în care dascălii motivează cu note participarea la ore a elevilor și studenților, nu se pot declanșa ușor suspiciuni că informația și tezele evocate de aceștia sunt veritabile. Iar dacă sistemul de note nu ar fi atât de important, iar observațiile, adnotările și gândirea critică ar fi considerate panaceu de trecere și creștere în învățământ, am fi produs o revoluție în educație și un dezastru în societate, deoarece cea mai bună parte a discipolilor nu s-ar fi regăsit în învățământ. Sistemul de

METODA ROATA

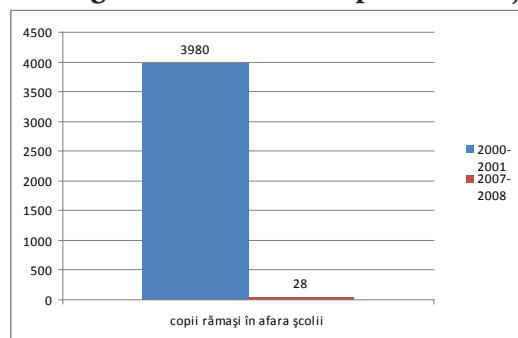
Această metodă este eficientă în cadrul grupurilor mai mici, dacă experiențele elevilor sunt o resursă folositoare. De exemplu managerii ce urmează un curs de management cu frecvență redusă, care împărtășesc din experiența lor despre modul în care sunt angajați noi membri în cadrul organizației lor. Fiecare persoană beneficiază de un minut, spre exemplu, pentru a descrie experiența proprie în legătura cu o anumită temă și pentru a-și exprima punctul de vedere în timp ce ceilalți ascultă. Elevii pot să se abțină, dacă vor. Veți puncta experiențele folositoare și veți solicita un număr de puncte de vedere pentru a dezvolta sentimentul de siguranță în participare.

notare este o forță motrice al învățământului, dar nu și pentru gândirea critică și creativă. În fond, dacă să introducem un sistem de notare pentru gândire critică vom genera generații cu gândire critică falsă.

Fenomenele negative din spațiul școlar

Sărăcia, dezintegrarea familiei, lipsa unui loc de muncă, accesul limitat la serviciile de sănătate, dar și alte probleme impun părinții să ia decizii cruciale în educația copiilor lor, deseori soldându-se cu abandonul școlii și creșterii indifferenței părinților față de educația copilului. Trebuie de remarcat că nu de bunăvoie copiii sunt expuși unor astfel de riscuri, ci condițiile nocive și vulnerabile de trai îi determină pe părinți să devină mai puțini interesați de educația copiilor lor. În special acest lucru este vizibil în zonele rurale, unde copiii nu frecventează școala din diverse motive, fie distanța mare de la domiciliu până la școală nu le permite să frecventeze zilnic școala, fie lipsa banilor pentru rechizitele școlare, îmbrăcăminte, dirigenție și reparație, îi determină să renunțe treptat la școală și să muncească alături de părinți în cel mai bun caz.

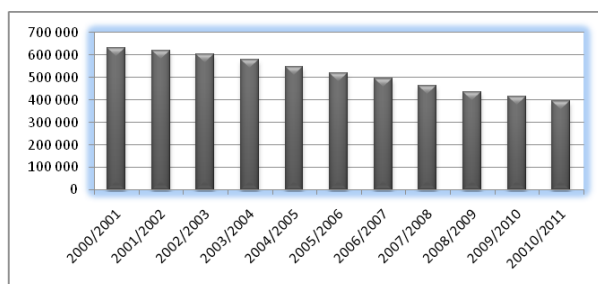
Fig. 4. Numărul de copii în afara școlii

Sursa: Ministerul Educației al Republicii Moldova

Conform datelor Ministerului Educației, numărul copiilor rămași în afara școlii constituia 3 980 de copii în 2000-2001, ca în anul de studii 2007-2008 această cifră să constituie doar 28 de copii. Numărul copiilor rămași în afara școlii s-a diminuat substanțial în ultimii ani (fig.4), deși această remarcă nu poate fi considerată ca fiind una pozitivă. Reieșind din faptul că unii copii au emigrat din țară împreună cu părinții lor, iar alții au rămas singuri fără tutelă și ultimul recensământ al populației a avut loc în 2004, numărul acestora ar putea fi unul însemnat. În același timp, numărul copiilor școlarizați în instituții de învățământ primar și secundar general s-a redus ca urmare a factorului demografic din țară (fig.5).

Fig.5. Numărul de copii școlarizați în instituții de învățământ primar și secundar general

Sursa: BNS

În școlile din regiunile rurale o bună parte din copiii rămași fără tutelă din cauza părinților plecați la muncă peste hotare, nu au succesele la școală. Pierderea interesului pentru învățatură și scăderea performanțelor școlare sunt riscuri foarte mari în fața cărora copiii sunt inapți și nemotivați de a îndrepta situația. Deși cercetările precedente⁹ arată

că unii profesori și directori rezolvă în mod rapid problema abandonului școlar printre copiii migranților, fie prin intermediul consilierii copiilor, fie prin apel la ajutorul unui psiholog, totuși prevenirea riscului de abandon școlar al acestora este mare. De asemenea, în opinia profesorilor și specialiștilor de politici educaționale, probabilitatea săvârșirii unor acțiuni delictive este mai mare printre copiii care au cel puțin un părinte plecat la muncă peste hotare.

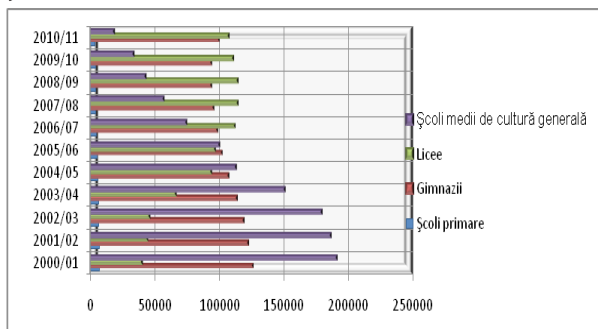
Cercetările recente, arată că fenomenul neșcolarizării există și se află în raport direct cu problemele de ordin social și material al familiilor. Cum se arată într-un studiu efectuat de UNICEF¹⁰, în ultimii ani a avut loc o schimbare a accentelor referitor la cauzele absenteismului școlar: alături de lipsa mijloacelor de ordin material apare și dezinteresul vădit al părinților de a-și antrena odraslele în educație. Astfel, tabloul se conturează cu cele mai depreciative cauze cum ar fi copii fugiți de acasă, copii alcoolici, acutizarea maladiilor a unor membri de familie, plecarea părinților la muncă peste hotare, boschetare a copiilor etc.

Acești factori reflectă, în același timp, tabloul relației dintre copil și familie, care, în condiții vulnerabile, reduce atracția copilului față de carte și știință. Prin urmare, absenteismul și neșcolarizarea copiilor sunt fenomene neuniforme și variază de la sat la sat, de la o comunitate la comunitate. Conform datelor UNICEF, numărul copiilor neșcolarizați este mare în localitățile unde școala nu interacționează cu comunitatea, cu organele administrației publice locale (fig.6).

⁹ Situația Copiilor rămași fără îngrijire părintească în urma migrației, Raport de Studiu, UNICEF, CIDDC, Chișinău 2006

¹⁰ Studiu Educația de bază în Republica Moldova din perspectiva școlii prietenoase copilului, Chișinău 2009, UNICEF

Fig. 6. Numărul de elevi ce frecventează școala în zonele rurale

Sursa: BNS

Absenteismul și abandonarea școlii sunt probleme sociale care generează consecințe de lungă durată cum ar fi neexplorarea capacităților intelectuale, dezintegrarea socială, prestarea ulterioară a muncii necalificate și, respectiv, remunerarea financiară proastă.

Prin urmare, elevii în școală trebuie să înțeleagă ce consecințe pot genera aceste fenomene negative. În acest sens, curricula are cel mai important rol de prevenire a unor astfel de factori negativi prin aplicarea programelor interactive de instruire și predare. **Metodele interactive în cadrul orelor ar da o pondere considerabilă valorificării individuale a elevilor și a integrării mai ușoare a acestora în cadrul școlii și comunității.** Accentul trebuie pus pe dezvoltarea gândirii creative și critice, pe formarea de aptitudini și deprinderi practice de comunicare, cooperare, analiză etc. Elevii trebuie să fie antrenați să joace un rol în cadrul orelor, nu doar să asculte și să asimileze conținutul propriu-zis. Elevii trebuie să învețe să ia decizii, să fie responsabili pentru deciziile luate și pentru consecințele ce ar putea urma. Nu este îndeajuns intervenția profesorului la nivelul factorilor de risc – elev, familie, școală. Elevul, care chiulește de la ore, deseori nu este motivat să învețe și este permanent în pericol de dezechilibrare. Metodele interactive în cadrul orelor încurajează elevii să participe la discuții, să expună propria părere, iar în afara orelor să

participe la diferite activități sportive, culturale, comunitare, sociale. Toate aceste activități încurajează și motivează tinerii spre noi performanțe, să-și regândească atitudinea față de școală, colegi și profesori. **Metodele interactive învață copiii să coopereze, să explice și să fie înțeleși.**

Gândirea critică și creativă în programele școlare

Gândirea critică este una dintre abilitățile de bază pe care școala secolului XXI încearcă să o dezvolte la elevi și în acest context ne propunem să facem referință la conținutul programelor școlare, care, după părerea noastră, ar trebui să conțină elemente, metode și tehnici activ-participative noi care să stimuleze și să dezvolte competențele de gândire critică la elevi.

În urma reformei învățământului liceal în perioada 1998 – 2005, curricula în general a suferit modificări privind coraportul dintre obiective și conținutul disciplinelor. Reieșind din analiza conținutului curriculei la disciplinele reale pentru licee atenție se acordă axării activității educaționale pe competențe. Un obiectiv strategic al curriculei a devenit, în acest sens, antrenarea competenței investigaționale a elevilor prin realizarea proiectelor, lucrărilor în vederea consolidării sau aprofundării materiei studiate la biologie, zoologie, fizică, chimie. Trecând de la substanța academică a curriculei la praxiologie, complexitatea acestor discipline impune o amplă studiere a proceselor, reacțiilor și fenomenelor, ceea ce solicită un grad sporit de gândire. Cu regret, în curricula nu sunt specificate obiectivele care trebuie atinse de elevi în cadrul fiecărei tematici studiate. Dacă s-ar fi indicat lucrul acesta, ar fi ușor de văzut ce metode de antrenare a

gândirii critice ar trebui să utilizeze profesorii la tematica concretă (Tab.1). De exemplu, la tematica „proceselor redox” din chimie, în curriculum ar fi bine de potrivit obiectivele generale ale orei reieșind din conținutul științific și aplicabilitatea lui în practică încât, elevii să învețe a gândi cum și de ce se transformă energia chimică în energia electrică? Cum și de ce are loc ruginirea fierului? Care sunt sursele de energie electrică pentru avioane și nave spațiale? La ce necesități cotidiene răspund reacțiile Redox? Cum toate acestea influențează asupra schimbării climei pe planetă? Ce alternative există pentru aceste reacții etc.? În fond, este o necesitate de trecere de la formarea educației științifice la o dezvoltare a gândirii critice a elevilor și aplicabilitatea conținuturilor științifice în practică. Copii trebuie să învețe să realizeze legăturile interdisciplinare, utilizând modele matematice, fizice, chimice în explicarea unor fenomene.

În prezent, Ministerul Educației al R. Moldova implementează proiectele “*Educație de calitate în mediul rural din Republica Moldova*” (QERAM) și “*Educație pentru Toți – Inițiativă de Acțiune Rapidă*” (EFA-FTI), cu sprijinul donatorilor și agențiilor internaționale. Misiunea acestor proiecte este revizuirea curriculei naționale pentru învățământul preuniversitar. Revizuirea constă în integrarea principiilor și metodologiei de dezvoltare a gândirii critice în programele pentru disciplinele din învățământul preuniversitar, elaborate în 2006. În special se evidențiază metodologia de aplicare în practică a gândirii critice pentru învățământul preuniversitar. În fond, examinarea și rectificarea curriculei va avea un impact major în procesul de promovare și punere în aplicare a principiilor și metodologiei de dezvoltare a gândirii critice în școală. Ca urmare, se dorește modernizarea curriculei pentru învățământul

Tabel 1: Strategii Didactice, care promovează dezvoltarea gândirii critice¹¹

CRITERII	STRATEGII DIDACTICE TRADIȚIONALE	STRATEGII DIDACTICE CARE PROMOVEAZĂ DEZVOLTAREA GÂNDIRII CRITICE
<i>Activitatea elevului</i>	- ascultă expunerea, prelegerea, explicația, demonstrația profesorului; - încearcă să rețină și să reproducă ideile auzite; - acceptă ideile altuia; - se manifestă individualist; - acceptă informația dată;	- exprimă puncte de vedere proprii - realizează schimb de idei cu ceilalți - argumentează - pune întrebări pentru a înțelege lucrurile - cooperează în realizarea sarcinilor
<i>Activitatea profesorului</i>	- predă, expune, ține prelegeri - explică și demonstrează - impune puncte de vedere proprii - se consideră singurul expert într-o problemă	- organizează și dirijează învățarea - facilitează și moderează activitatea - ajută elevii să înțeleagă - acceptă și stimulează exprimarea unor puncte de vedere diferite - este partener în învățare
<i>Modul de realizare a învățării</i>	- predominant prin memorare și reproducere de cunoștințe - competiția între elevi cu scop de ierarhizare - se realizează preponderent în mod individual	- prin apel la experiența proprie, euristic - promovează învățarea prin colaborare - accent pe dezvoltarea gândirii prin confruntarea cu alții
<i>Modalități de evaluare</i>	- măsurarea și aprecierea cunoștințelor - accent pe aspectul cantitativ	- măsurarea și aprecierea capacităților - accent pe elemente de ordin calitativ

¹¹ Ion Al. Dumitru, “Dezvoltarea gândirii critice și învățarea eficientă”, Editura de Vest, Timisoara, 2000

preuniversitar ca factor catalizator al formării propriei opinii și consolidării personalității la elevi. În acest sens, este relevantă dezvoltarea capacităților critice ale elevilor, a abilităților de a gândi pentru ei înșiși, de a întări cunoștințele lor practice. Astfel, pentru a avea mai multe efecte pozitive din procesul de modernizare a curriculei, este relevantă compatibilizarea cunoștințelor cu vârsta elevului și cu experiența anterioară a acestuia.

Gândirea critică în școală este o necesitate primordială. Astăzi cu regret, școlile și liceele din țară nu denotă un grad înalt de pregătire a corpului didactic pentru aplicarea metodelor de gândire critică și creativă în procesul educațional. Atât curricula la nivel de conținut științific cât și corpul profesoral la nivel de predare nu includ corespunzător metodele de gândire critică ca elemente importante ale educației moderne. Chiar dacă în unele școli și licee se aplică metode de antrenare a elevilor în dezbateri verbale, învățându-i și-și exprime și să-și argumenteze concis propria opinie, nu este suficient pentru a-l menține pe elev captiv la ore. Asta înseamnă că elevii trebuie să aibă abilitatea și voința de a expune afirmații și a judeca obiectiv, iar profesorul, la rândul său, abilitatea de a examina aceste afirmații și motive exprimate de elevi.¹² Aceștia sunt dispuși să pună întrebări, să definească problema, aducând argumente sau contraargumente, fiind activi, prin aceasta, în cadrul orelor. Implicarea activă sau pasivă a elevilor în discuții, dezbateri, dialog etc. în mare parte depinde de măiestria și pregătirea profesorilor pentru aceasta. Elevii trebuie să învețe să evite gândirea mecanică, emotivă și resentimentul față de oponenți. Gândirea critică permite elevilor să gândească rațional decât sentimental și să adu-

că argumente logice și nu false. **Cu cât mai devreme copii învață să aplice gândirea critică în aspect practic, cu atât mai devreme vin efectele plauzibile ale formulării ipotezelor în cercetările și lucrările lor praxiologice.** Astfel, elevii mai învață să accepte incertitudini și să nu ignore opiniile și interpretările altora.

De ce oare este importantă gândire critică și creativă în școală și ce se întâmplă cu acei elevi care nu au fost motivați să rămână în băncile școlare?

Conținutul curriculei actuale pentru sistemul preuniversitar este un temei serios de reflecții pentru decidenții de politici educaționale. Este evident că anume conținutul orelor și, în general, al curriculei face interesantă participarea elevilor la ore, îi motivează și îi face într-un fel responsabili pentru viitorul lor. Istoria învățământului confirmă că anume lipsa sau expunerea insuficientă a gândirii critice și creative în procesul educațional au determinat pe unii decidenți de politici educaționale (Steiner-Waldorf, Johan Galtung, Zoltán Kodály, Daniel Greenberg) să creeze sisteme alternative de învățământ ca școala Waldorf în Germania, Academia Mondială a Păcii în Elveția, Educația prin muzică în Ungaria, Modelul de școală Sudbury în SUA. În aceste școli metodele de predare diferă de la normele tradiționale de învățământ de stat. Un accent valoros se pune pe gândirea critică, creativă, abstractă, spiritul activ, educația pentru libertate, educația păcii și pentru responsabilitate socială. Aceste inițiative sunt create pentru afirmarea copilului, punerea în valoare a diversității și valorificarea potențialului lui, și cel mai important, asigură accesul egal al elevilor la o educație de calitate.

Din alt punct de vedere, care nu au fost

12 Viziune bazată pe *Critical and Creative Thinking* de Carole Wade și Carol Tavis

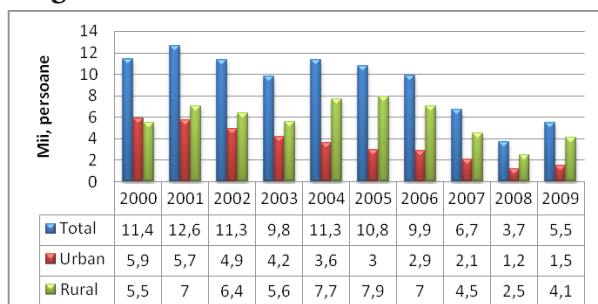
Anul acesta Școala Waldorf a obținut statutul de liceu, astfel că purtând numele de Liceul teoretic experimental Waldorf. Cu toate acestea noi nu avem posibilitatea de a practica în baza metodologia Waldorf deoarece suntem constrânși de Ministerul Educației de a aproba planurile educaționale anuale și de a ne orienta spre planul educațional de stat deoarece trebuie să pregătim copiii pentru examenele din clasele mari.

Astfel, în grădinița Waldorf aplicăm în proporție de 100% metodologia Waldorf, în clasele primare -70-80%, iar de la clasa a V-a suntem nevoiți să facem compromisuri mari în favoarea curriculei de stat, astfel ajungând să aplicăm în proporție de doar 50 la sută metodologia după care activează instituția de învățământ.

Interviu cu Liviu Dascăl, directorul Liceului teoretic experimental Waldorf din Moldova

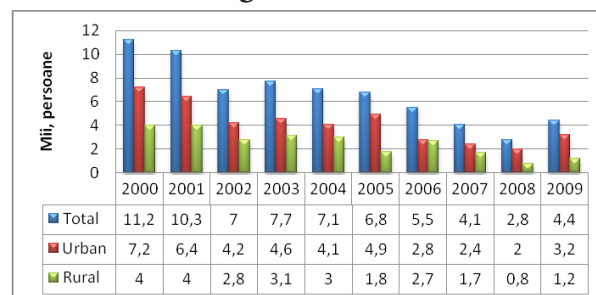
motivați să rămână în băncile școlare și abandonează școala nu au șanse mari să se integreze pe piața muncii deoarece nu au calificările necesare pentru a practica o meserie și nici deprinderi și cunoștințe teoretice de bază pentru a însuși o meserie. În majoritatea cazurilor cei care abandonează școala, liceul sunt șomeri pe termen lung (fig.7 și fig.8), întâmpină dificultăți financiare și sunt mai ușor expuși unor factori de risc cum sunt criminalitatea juvenilă și industria cerșitului.

Fig. 7. Șomeri (15-24 ani) cu nivel de instruire gimnazial

Sursa BNS

Fig.8. Șomeri (15-24 ani) cu nivel de instruire liceal, mediu general

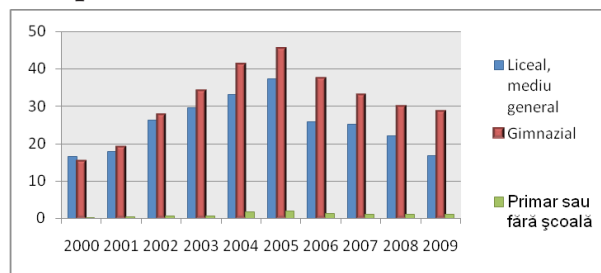

Sursa BNS

Deși numărul șomerilor în rândul tinerilor cu nivel de instruire gimnazial și liceal s-a redus substanțial în ultimii ani, acest lucru se datorează fluxului înalt de migrație a tinerilor peste hotare (fig.9) și nu este grație reformei educaționale.

Prevenirea abandonului școlar și al absenteismului, analizate anterior, ar putea fi realizată prin politici de încurajare și motivare a elevilor de a participa în procesul de instruire. În acest sens este potrivită organizarea unor ateliere de creație (cercul de arte plastice, pictură, muzică, coregrafie, dans sportiv, sport, fotografie, etc.) pentru elevii cu risc de abandon școlar și absenteism. La baza organizării acestor ateliere de creație, în mod evident, se va afla gândirea creativă a elevilor, stimulată prin secțiuni de exerciții de a folosi ideile lor în lumea reală, de a învăța, de a modela și de a schimba modul în care funcționează anumite lucruri. De asemenea, sunt încurajate activități extrașcolare ce ar implica activitatea fizică și intelectuală a elevilor prin renovarea școlii sau a unui loc public, participarea elevilor la diferite concursuri desfășurate în cadrul școlii sau comunității, voluntariatul.

Fig. 9. Tineri de 15 ani și peste, aflați la lucru sau în căutare de lucru, în străinătate (mii persoane)

Sursa BNS

Absenteismul patriotic și civic

În lumea dezvoltată astăzi curricula reprezintă un concept-cheie al pedagogiei contemporane. Situația este diametral opusă în Republica Moldova. Indexul educației de exemplu nu ne plasează pe cele mai bune locuri comparativ cu țările vecine: România și Ucraina (fig.10). În situația în care curricula gimnazială la educația civică constituie un fun-

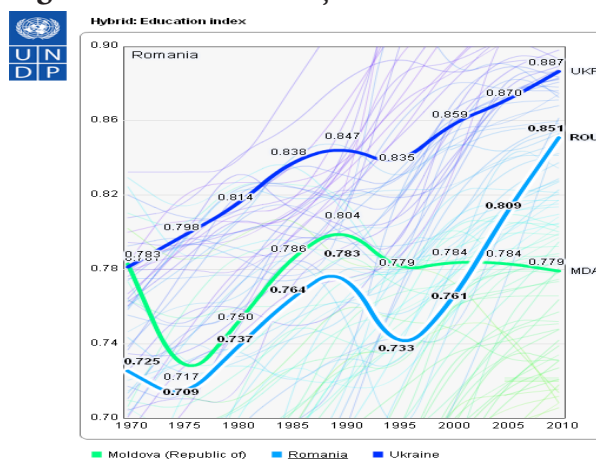
S-ar părea că planul de învățământ de stat are două direcții: obligatorie și opțională, dar orele opționale sunt foarte puține în raport cu cele obligatorii. Cred că multe din disciplinele școlare ar trebui înlocuite cu ore artistice pentru ca copilul să cunoască lumea prin mijloace artistice.

Interviu cu Liviu Dascăl, directorul Liceului teoretic experimental Waldorf din Moldova

dament educațional elementar al formării viitorilor cetățeni ai țării aceasta este una dintre cele mai indispensabile discipline într-o școală democratică și modernă. La acest capitol, însă se regăsesc abateri de la sensul complet al conotației educației pentru cetățenie și democrație.

Ceea ce se regăsește în unitățile de conținut nu reflectă nici pe jumătate așteptările elevilor și ale părinților, în special în ceea ce privește educația civică a cetățeanului. Din clasa a V-a și până în clasa a IX-a - perioada de predare a disciplinei, se pot vedea aceleași unități de conținut cum ar fi: *Omul – ființă socială; Societatea democratică; Viața și sănătatea – valori personale și sociale; Dezvoltarea personală și orientarea pentru carieră*. Ar părea logic dacă, de exemplu *Omul ca ființă socială* ar fi inclus ca subiect de dezbateri pentru elevii de clasa a V-a, dar în clasa a IX-a, când elevii se gândesc cum să devină personalități și caută prin mai multe mijloace să se autoafirmare, fie prin vestimentație, fie prin comportament, fie prin muzică sau altceva, credem că mai oportună ar fi abordarea subiectelor ce țin de modul cotidian de viață și integrare socială a tinerilor.

Fig. 10. Indexul Educației

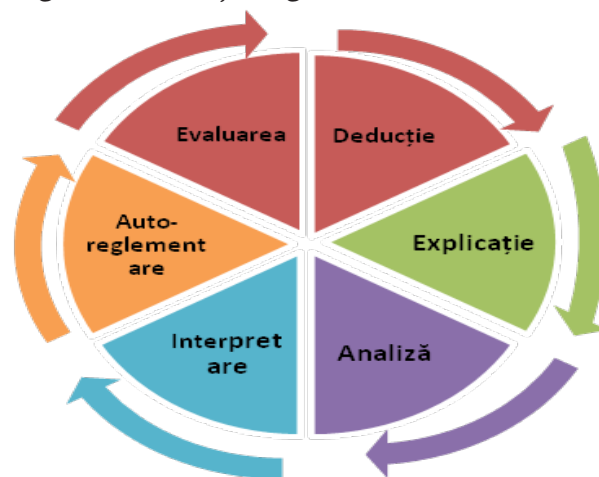
Sursa: UNDP

De asemenea, ar fi în interesul tinerilor subiecte sensibile cum ar fi dreptul la vot și socializarea politică directă și indirectă, activități de participare la luarea deciziilor în școală și în comunitate, drepturile omului. La fel, un lucru nepotrivit pare a fi introducerea unității de conținut *Dezvoltarea personală și orien-*

tarea pentru carieră pentru clasa a V-a. Este în mod evident un subiect precoce pentru elevii cu vârsta între 12-14 ani și ar fi recomandat mai cu seamă pentru clasele a VIII-a și a IX-a. O temă foarte interesantă pentru elevii claselor a V-VII-a ar fi, de exemplu, securitatea vieții și tratamentul echitabil a persoanelor, implicând valorificarea conceptului de toleranță și societate multiculturală. În acest sens, o atenție sporită capătă educația multiculturală, care reprezintă astăzi motto-ul de integrare comunitară și de eradicare a excluderii sociale a persoanelor într-o societate democratică modernă în țările Uniunii Europene.

Educația multiculturală ca și educația civică aparțin unei noi viziuni despre educația copiilor. În cadrul acestei discipline elevii află despre cei cu care conviețuiesc zi de zi, cei care le sunt colegi, vecini, prieteni care ar putea cândva să devină membri ai familiei lor. De regulă, prin predarea acestui curs sunt utilizate așa metode ca învățarea prin cooperare, comunicarea și gândirea de ordin superior. Astfel, la elevi se dezvoltă capacitatea de a explica lucrurile și oamenii care îi înconjoară; capacitatea de a deduce, de autoreglementare și de evaluare a proceselor din societatea-comunitatea în care locuiesc alături de semenii lor, analiza propriu-zisă etc. (Fig.11). În mod evident că gândirea de ordin superior include gândirea critică, gândirea creativă și gândirea orientată către celălalt. Educația interculturală urmărește pregătirea elevilor pentru a conviețui într-o societate multiculturală, cu o dinamică tot mai reliefată și care se îndreaptă spre ceva neuniform. Cu regret, dar disciplina nu este încorporată în sistemul de educație autohton.

Fig. 11. Abilități de gândire critică

Dacă educația multiculturală se axează pe analiza diversității comunității în care elevii locuiesc, atunci educația civică ajută la integrarea lor în această comunitate prin activități și acțiuni menite să evidențieze capacitățile de responsabilitate, lucrul în echipă, toleranță, interacțiune și comunicare cu semenii, indiferent de originea lor etnică și confesie etc. Educația multiculturală, într-o societate multi-etnică cum este cea din R. Moldova, ar trebui să fie axată pe facilitarea procesului de acomodare a copiilor descendenți ai grupurilor etnoculturale, minorităților etnice, în special a romilor și deschiderea acestora către dialog, reconciliere și integrare. Educația multiculturală și civică asigură egalitatea oportunităților educaționale pentru toate grupurile din interiorul societății, ca prioritate fundamentală a procesului educațional. Totodată, educația multiculturală nu este răspândită în R. Moldova, prezentă fiind doar educația civică, care înregistrează unele lacune. De exemplu, educația civică, pe lângă faptul că deține o curriculă puțin clară după conținut, nu are o mare amploare ca complexitate de activități pe întregul teritoriul republicii, ce ar putea cuprinde diverse metode de instruire, cum ar fi: educația democrației, educația păcii etc. Spre regret, în cei aproape

zece ani de activitate în R. Moldova, educația civică a rămas la frontiera dintre democrație ca educație și liderism comunitar ca o însușire bună în urma unor acțiuni desfășurate în grup. Alte state, cum ar fi SUA și Germania, Franța, Marea Britanie unde, acest tip de educație este foarte și foarte răspândit, tind să împărtășească cunoștințele și abilitățile de care avem nevoie pentru participarea eficientă în comunitate, guvern și politică. Educația civică într-o democrație este educația de autoguvernare și automobilizare pentru activități în comunitatea în care locuim. Autoguvernarea democratică înseamnă că cetățenii sunt implicați activ în primul rând în autoconducerea lor spre activități comunitare care, nemijlocit, corelează cu guvernarea propriu zisă. În fond, educația civică este o componentă importantă a procesului de învățământ, care inspiră cetățenilor voința de a participa la viața publică a unei democrații, pentru a ști să aplice drepturile lor civice și politice și a ști să completeze responsabilitățile lor cu cunoștințele și abilitățile necesare, arta de a lua decizii etc.¹³

Dezvoltarea insuficientă a disciplinelor cum sunt educația civică și educația multiculturală contribuie la creșterea absenteismului în rândul elevilor vizavi de patriotism și valorile civice. Totuși, sunt remarcabile unele inițiative în educația comunitară a elevilor cum ar fi campaniile itinerante de educație civică, ca cea organizată de către Consiliul Național al Tineretului din Moldova (CNTM) și Centrul Național de Asistență și Informare a ONG-urilor

din Moldova „Contact” în 2009 – „voTare”. Obiectivul acestor inițiative constă în ridicarea nivelului de cunoaștere a drepturilor politice a tinerilor și de înțelegere a procesului electoral pentru a stimula participarea la viața politică și civică a tinerilor, inclusiv valorificarea dreptului la vot.

Sistemul alternativ de educație vine în sprijinul metodelor tradiționale de instruire, deși discuțiile pe marginea acestui subiect nu vor înceta să fie scorțoase și diverse. Educația civică contribuie foarte mult la transformarea fiecărui elev într-un cetățean responsabil. Cultivarea responsabilității și devotamentului civic față de comunitate și implicarea în soluționarea problemelor acesteia reflectă esența educației pentru cetățenie și democrație. Școala are un rol decisiv în cultivarea valorilor democratice și cetățeniei. Elevul și studentul trebuie educat în termeni de valori ai cetățeniei, care, nu exprimă un acord total acceptat de toți. Cetățenia pune problema de apartenență la o societate, la o comunitate care împărtășește anumite valori și principii de conduită necesare a fi însușite, respectate și valorificate. Apartenența la o societate implică și îndeplinirea unor obligații și drepturi, în special drepturi politice și a principiului de co-cetățenie cu semenii de altă cultură, religie și viziune, dar care sunt cetățeni ai aceleiași societăți este un imperativ al timpului. Educația civică cultivă cetățenia cu spiritul de independență și libertate a individului, condiționată, totodată, de o bună cunoaștere a normelor juridice și morale pe care le presupune viața în societate.

13 Branson, Margaret S. (1998). The Role of Civic Education: A Forthcoming Education Policy Task Force Position Paper from the Communitarian Network, Washington, DC: Center for Civic Education

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Într-o lume în permanentă schimbare și plină de incertitudini, infiltrarea în predare și antrenarea gândirii critice și creative este indispensabilă. De aceasta depinde evoluția personalității de mai departe alături de alți factori importanți ca performanța în educație, longevitatea carierei, dezvoltarea simțului responsabilității și spiritualității etc. Sistemul de educație autohton necesită performanțe noi, inițiative ce au drept scop valorificarea tehnologiilor și metodologiilor educaționale modeme, nemijlocit dezvoltarea gândirii critice și creative, educației civice și multiculturală în școală. Republica Moldova trebuie să investească cât mai mult în sporirea calității sistemului de educație, în metode noi de predare și evaluare de performanțe. În acest sens, responsabilitatea de a oferi elevilor condițiile unui mod de gândire critică și creativă, provocatoare și imparțială aparține în mod nemijlocit profesorilor. Pentru a îmbunătăți performanțele elevilor la testele de gândire critică, școlile de cultură generală, liceele trebuie să îmbunătățească pregătirea și formarea profesorilor. pregătirea profesională a cadrelor didactice în acest context, are, la fel, o conotație importantă și nu una simbolică. Corpul profesoral, în primul rând, trebuie să învețe abilități cognitive și să le antreneze pentru a le preda apoi elevilor. Profesorii trebuie să „infiltreze” abilitățile lor de gândire critică în toate aspectele de pregătire a orelor și să învețe să aplice împreună cu elevii modele de strategii de gândire eficiente.

Capacitatea de gândire critică este un scop educativ și este inclusă în sistemele de educație din mai multe țări. Școala nu mai

Dacă este să vorbim despre gândirea critică educată la elevi, trebuie ca acest spirit critic să fie unul dozat și nu dus până la extrema negativismului, apatiei față de tot ce ne înconjoară. Acesta trebuie să fie unul analitic, corect și ancorat într-o bună educație. Astfel că principiile gândirii critice trebuiesc aplicate la anumite perioade de educație și vârste și într-un mod dozat.

Liviu Dascăl, directorul Liceului teoretic experimental Waldorf din Moldova

poate produce roboți eficienți de executare a sarcinilor, ci este necesar să formeze persoane care gândesc și au capacitatea să gândească abstract, creativ și eficient, ca unul dintre obiectivele de învățământ general. De regulă, școlile de cultură generală, liceele, gimnaziile din teritoriu au mai multe obstacole pentru a depăși problemele în realizarea acestor performanțe. Totuși, pentru perspectiva de a introduce gândirea critică ca valoare adăugată și inalienabilă în sistemul de educație, este nevoie de o pregătire profundă a profesorilor privind metodele de predare și antrenare a gândirii critice la elevi. Este nevoie de găsit un consens cu privire la metodele de evaluare a programelor de gândire critică.

Există și unele lucruri mai optimiste cum ar fi revizuirea curriculei aplicate în școlile de cultură generală, licee și gimnazii la etapa actuală de către Ministerul Educației al RM. În acest sens, se creează o doză de optimism că *capacitatea de a gândi și de a scrie critic devine crucială pentru succesul elevilor în educație și în viața de toate zilele*. Calitatea de gândire a ori-

cărei persoane afectează calitatea vieții ei din moment ce gândirea critică acționează asupra acțiunii, și respectiv, devine imposibil ca persoana ce vrea să tindă spre ceva mai mult nu-și poate îmbunătăți calitatea sa de gândire.

Cum se arată în acest studiu, gândirea critică ajută la dezvoltarea unei analize bune și abilităților de rezolvare a problemelor, iar gândirea creativă contribuie la creșterea performanțelor profesionale. Utilizarea metodelor de gândire critică și creativă în procesul educațional la diverse discipline și activități extra-curriculare ajută elevii să obțină performanțe mai bune la materii și să crească capacitatea lor de a evalua calitatea informațiilor prezentate de profesori și însușite de ei.

Gândirea critică a devenit o abilitate la locul de muncă, inclusiv o calitate necesară pentru rezolvarea problemelor, de luare a deciziilor importante, o normă ce atestă o judecată bună și spirit creativ și de analiză. **Iar organizațiile, instituțiile care pot atrage, reține și dezvolta gânditori critici devin avantajoase, competitive și semnificative pentru societate.**

Astfel, în misiunea politicilor educaționale la nivel de țară devine obiectiv strategic includerea gândirii critice și creative în procesele educaționale și de instruire vocațională, dar care toate necesită, la moment, reale mișcări dinamice privind dezvoltarea curriculumului, implementarea și evaluarea metodelor de evaluare a gândirii critice și creative în procesul de învățământ. Prin urmare, **antrenarea generațiilor de tineri să gândească critic, să fie pregătiți pentru a rezolva problemele din multitudinea de zi cu zi atât la nivel individual, cât și de societate reprezintă o incomparabilă soluție de a produce schimbări la nivel de reforme și ajustări multidimensionale în societate.**

Sub aspect de implementare a gândirii critice în sistemul de învățământ din țară pot fi evidențiate următoarele recomandări:

- de a încorpora gândirea critică și creativă ca metode și conținut la toate nivelurile de educație. În acest sens se cere examinarea tuturor politicilor educaționale și curriculumului pentru școală generală, gimnaziu, liceu, școală profesională și universitate privind cadrul aferent aplicării metodelor de antrenare a gândirii critice și creative la elevi și studenți;
- de a crea un grup de experți la nivel național, care ar monitoriza procesul de reformare a curriculumului educațional și ar contribui la realizarea politicilor educaționale ce prevăd dezvoltarea gândirii critice și creative și care susțin elevii să gândească critic. Toate acestea în scopul eliminării barierelor și lacunelor de ordin didactic și psihologic în procesul de învățământ privind antrenarea gândirii critice și creative. De exemplu, țările din Occident au recunoscut importanța gândirii critice cinci decenii în urmă, aceasta fiind inclusă în programele lor educaționale și în programele de perfecționare a cadrelor didactice. Din această perspectivă, devine prioritate pentru Moldova **aducerea gândirii critice în programele de pregătire a cadrelor didactice și în formarea profesorilor;**
- de a elabora un manual pentru gândirea critică și creativă, care în momentul de față lipsește pentru o bună însușită a metodelor de antrenare și aplicare a gândirii critice în procesul educațional. Crearea materialelor edu-

caționale de acest gen ar include modele de instruire concepute pentru a arăta modul în care cadrele didactice pot adapta metode de antrenare a gândirii critice și creative în practică.

Introducerea gândirii critice ca disciplină, solicită timp, mai cu seamă identificarea necesităților de instruire. În plus, școlile de cultură generală, liceele, școlile profesionale și instituțiile de învățământ superior sunt foarte diferite ca tip și o astfel de disciplină necesită o abordare deosebită pentru fiecare tip de instituție. Întrucât gândirea critică și creativă sunt recunoscute ca subiecte relevante în programele educaționale la nivel universitar și de liceu, există puține șanse ca gândirea critică să se transforme în disciplină. La momentul de față nu există școli de cultură generală, licee și universități unde se predau cursuri în gândirea critică. Mai degrabă, gândire critică este menită să fie infiltrată în toate cursurile universitare și școlare. În acest context pot fi evidențiate următoarele recomandări:

- dezvoltarea intensivă a programelor profesionale de instruire a cadrelor didactice sunt binevenite a fi concentrate pe instrucțiuni de cultivare a abilităților pentru gândire critică. În acest sens, se vor lua în considerare cursuri de dezvoltare sau sesiuni pentru cadre didactice, care se concentrează pe îmbunătățirea abilităților de instruire a elevilor cu abilități de gândire critică și creativă; care ajută educatorii să integreze gândirea critică și creativă în cadrul lecțiilor de matematică, biologie, limba română, istorie etc. și în contextul lecțiilor de arte plastice, muzică, informatică etc.
- consilierea profesorilor de către Minis-

terul Educației privind standardele de evaluare a curriculei și a corpului didactic pentru a se asigura că profesorii sunt capabili să aplice și să evalueze gândire critică și abilitățile de rezolvare a problemelor în scopul implementării gândirii critice și creative.

- modernizarea curriculei pentru învățământul preuniversitar ca factor catalizator al formării propriei opinii și consolidării personalității la elevi dezvoltarea capacităților critice ale elevilor, a abilităților de a gândi pentru ei înșiși aplicând compatibilizarea cunoștințelor cu vârsta elevului și cu experiența anterioară a acestuia.

În scopul prevenirii abandonului și absenteismului școlar sunt necesare politici de încurajare și motivare a elevilor de a participa în procesul de instruire. În acest sens este potrivită organizarea unor ateliere de creație (cerul de arte plastice, pictură, muzică, coregrafie, dans sportiv, sport, fotografie etc.) pentru elevii cu risc de abandon școlar și absenteism. Aceste ateliere de creație vor fi bazate pe gândirea creativă a elevilor, stimulată prin secțiuni de exerciții de a folosi ideile lor în lumea reală, de a învăța de a modela și de a schimba modul în care funcționează anumite lucruri. De asemenea, sunt necesare activități extrașcolare ce ar implica activitatea fizică și intelectuală a elevilor prin renovarea școlii sau a unui loc public, participarea elevilor la diferite concursuri desfășurate în cadrul școlii sau comunității.

REFERINȚE

1. Branson, Margaret S. (1998). The Role of Civic Education: A Forthcoming Education Policy Task Force Position Paper from the Communitarian Network, Washington, DC: Center for Civic Education
2. Carole Wade si Carol Tavris, *Critical and Creative Thinking*, la <http://www.rit.org/essays/criticalthinker.php>
3. Claudia Șerban Marcela, *Disciplinele opționale și modalități de cultivare a unor însușiri ale gândirii critice la școlarii mici. Școala cu clasele I – VIII. la: www.didactic.ro/materiale/descarcare/7364*
4. Ion Al. Dumitru, “Dezvoltarea gândirii critice si invatarea eficienta”, Editura de Vest, Timisoara, 2000
5. Legea Învățământului nr. 547 adoptat: 21.07.95, promulgat: 31.10.95.în vigoare: 09.11.95.la data:01.01.04, publicat în Monitorul Oficial nr. 062 din: 09.11.95 articolul 692
6. Peter Gray, Seven Sins of Our System of Forced Education, September 9, 2009, in: <http://www.psychologytoday.com/blog/freedom-learn/200909/seven-sins-our-system-forced-education>
7. SAR Policy Brief, *Schimbarea de paradigmă în educație și metodele de predare*, în: https://www.fundatiadinupatriciu.ro/uploaded/SAR/536_Policy%20brief%20nr.%2050.pdf
8. *Situația Copiilor rămași fără îngrijire părintească în urma migrației*, Raport de Studiu, UNICEF, CIDDC, Chișinău 2006
9. *Studiu Educația de bază în Republica Moldova din perspectiva școlii prietenoase copilului*, Chișinău 2009, UNICEF

NOTE:

IDIS „Viitorul” reprezintă o instituție de cercetare, instruire și inițiativă publică, care activează pe o serie de domenii legate de: analiză economică, guvernare, cercetare politică, planificare strategică și management al cunoștințelor. IDIS activează în calitate de platformă comună care reunește tineri intelectuali, preocupați de succesul tranziției spre economia de piață și societatea deschisă în Republica Moldova.

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul” este succesorul de drept al Fundației Viitorul, și păstrează în linii mari tradițiile, obiectivele și principiile de acțiune ale fundației, printre care se numără: formarea de instituții democratice și dezvoltarea unui spirit de responsabilitate efectivă printre oamenii politici, funcționari publici și cetățenii țării noastre, consolidarea societății civile și spiritului critic, promovarea libertăților și valorilor unei societăți deschise, modernizate și pro-europene.

